

YAŞAMIN ŞİİRE ETKİSİ: DİDEM MADAK ÖRNEĞİ

Erva Betül Günal

- Didem Madak, 8 Nisan 1970 tarihinde İzmir’de dünyaya gelmiştir. Kendisinden altı yıl sonra, şiirinde “*Kardeşim, biricğim sen olmasan/ Ablanın kâbuslarını kim hayra yorardı?*” (Madak, 2022: 62) diye bahsettiği ve kısacık ömründe ona nefes olan kardeşi Işıl doğmuştur. Bir süre sonra Madak ailesi için üzücü bir hadise gerçekleşir. Yakalandığı bir hastalık nedeniyle Füsün Hanım, 38 yaşında yaşamını yitirmiştir. Anneleri öldüğünde Didem 13, kız kardeşi Işıl ise daha 7 yaşındadır (Bilir, 2015: 25). Bu kayıp, Didem Madak’ın şiirlerine tesir edecek ana travmaya yol açar. Babasının, annesinin ölümünden kısa süre sonra tekrar evlenmesiyle baba-kız ilişkileri yavaş yavaş kopmaya başlar. Çıtırdayan bu ilişki, araya üvey annenin de girmesiyle henüz 18 yaşında Hukuk Fakültesi 1. sınıf öğrencisi olan Didem’e ağır gelir ve bunun verdiği ruh hâliyle şair evden kaçır. Ardından sınıfta tanıştığı bir gençle gizlice evlenir. Madak, mutsuz geçen evliliği boyunca çeşitli işler yapsa da artık dayanamaz ve hepsinden istifa eder. Dört yıl sonra boşanıp yarım bıraktığı fakültesine geri döner. Boşanma sonrasında bodrum katında yaşamını sürdürmeye karar vermiştir. Burada hayatın tüm ızdıraplarını derinlemesine sorgular gibi yaşamıştır. Madak, 2006’da İstanbul’da tanıştığı Timur Çelik’le evlenir. 2008’de bir kız çocukları olur ve ismini Didem Madak’ın annesinin ismi olan “Füsün” koyarlar. Madak, kızının doğumundan sonra bir süre yazmaya ara verir. Arkadaşına yazdığı ama kızına hitap ettiği bir mektupta bu durumla ilgili şu ifadelere yer verir:

Canım kızım

Sana mektup yazacağım. Çünkü artık başka bir şey yazamıyorum. Bu konuda pek de dertli değilim doğrusunu istersen. Sen bana belki bugüne kadar yazdığımdan başka türlü bir yazı yazmayı öğretirsin. Kendimi bir sonbahar ağacı gibi hissediyorum. Mutlu bir sonbahar ağacıyım ben. Yere düşen yapraklarımı eği-

lip topluyorum. Saçıma tutuyorum. Bakın yakışmış mı diye soruyorum. Sonra yaprakları havaya savuruyorum. Ben iki kişilik bir kabilenin me isimli kölesiyim. Çünkü sen acıktığında me diye ağlıyorsun ve bu ismimi seviyorum reis! Canım kızım, cehaletimden şair oldum... Annesizlikten. Sen sakın şair olma! (Yücel, 2015: 100)

Annesizlikten şair olduğunu belirten Madak, 2010 yılının sonlarında tıpkı annesi gibi genç yaşta kanser olduğunu öğrenir. Madak, kansere karşı verdiği mücadeleyi 24 Temmuz 2011'de kaybeder.

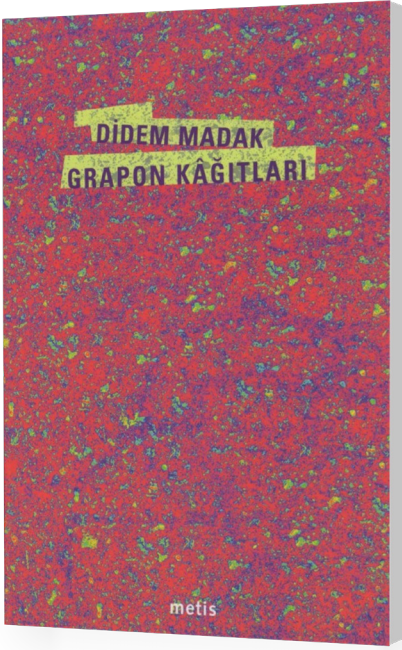
Şiir Dünyası

Didem Madak'ın şiire olan ilgisi, annesi Füsün'un ölümünden sonra başlamıştır. "13 yaşımıdayken annem öldü. Hani bazı insanlara isimleri çok yakışır ya, işte annem o insanlardandı. İsmi Füsün'du. Annemden bana kalan tek miras bir sihir-dir. Onu ne zaman çok özlesem hep bir şiir yazdım." (Keskin, 2019: 59) diyen şair, annesinin kaybindan sonra kendi sözcükleriyle kurduğu şiir dünyasına, hü-zün kokan bir efsunla kapı aralamıştır.

İtirafçı şiirin önde gelen isimlerinden Didem Madak, masalsi söyleyişle kadın duyarlığını birleştiren bir dille konuşur. Postmodern anlayışın getirdiği metinler arasılık, fantastik biçem, gizemlilik, parodi vs. onun şiirlerinde belirleyici role sahiptir. *Pulbiber Mahallesi, Grapon Kâğıtları, Ah'lar Ağacı* gibi kitapları hem bu taraflarıyla hem de içinden konuştuğu özel dünya ile şaire özgün bir alan açar. Anılar, anneden ve çocukluktan kalan izlenimler, şair için sonsuz bir kaynak gibidir. Genellikle bir durum veya konudan yola çıkar, metnin içine hayata dair binbir görüntüyü yerleştirir, sonuçta ise belli bir duyguya odaklanır (Asiltürk, 2023: 391). Bu noktada her türlü nüans şairin, kalemine sarılmasını sağlayan bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Gündelik yaşamdan sıradan bir söz, mahalle arası konuşmaları, boş salıncakların daha çok baş döndürmesi, birlikte kışlıkların naftalinlemesi, plastik vazoların kırılmazlığı, pazar yeri samimiyetleri, geçmişin geçmeyen izleri veya masallardan füsünlu esintiler onun ruhundaki kapanmaz yarayı tasvir eden şiirlere dönüşmüştür.

Didem Madak'ın şiirleri; bir kadının gündelik ev içi yaşamından alınan "haraşo örgüler", "eski tül perdelerden gelinlikler", "ıslak unutulmuş taş bezi", "uçlarından çile damlayan yorgun çamaşlıklar", "kalbinin raflarına dizdiği rengârenk reçeller", "yamanan aşk", "çoktandır öksüz kalan mutfak", "kalbim ucu kararmış tahta kaşık" gibi benzetmeler, metaforlar ve imgelerle doludur. Hayata ve egemen erkek söylemine karşı eleştirel ve sorgulayıcı bir şiir sesi getirdiği eserlerinde, gülümseten bir kara mizah ve ironi de dikkat çeker (Yücel, 2011: 16).

Didem Madak'ın ömründe kaleme aldığı ve okuyucuya miras bıraktığı toplam üç eseri bulunmaktadır: *Grapon Kâğıtları, Ah'lar Ağacı, Pulbiber Mahallesi*. Bu eserleri, Madak'ın yaşamı ışığındaki izleri takip ederek belirli izleklere ayırmak mümkündür. İlk eseri olan *Grapon Kâğıtları*, kitabın ismine binaen -bu tür kâğıtların çok kolay şekil alması ve özellikle buruşmasıyla bilinir oluşu- aslında

Madak'ın hayatındaki temel kaybın, yaşam çizgisini bir kâğıt gibi birdenbire nasıl kolay değiştirdiğinin göstergesidir. *Grapon Kâğıtları*'nda yalnızlığın verdiği çaresizlikle "anne kaybı" izleği yoğun biçimde ele alınmıştır. İkinci eseri *Ah'lar Ağacı*'nda zamana karşı şairin iç çekişlerinin "Ah!" nidasıyla "çocukluğa dönüş" izleği etrafında şekillendiği görülmektedir. Son eseri *Pulbiber Mahallesi*'nde ise şair, kendi kurduğu mahallesinde malsalsı bir ortam oluşturur. Bu mahallede hayat mücadelesinin ikilemelerinde büyüüşü ve ne kadar büyüse de geçmişin hatıralarının doğurduğu yalnızlığından kurtulamayışı "acı" izleğini beraberinde getirmektedir.

***Grapon Kâğıtları*'na Yazılan İzlek: Anne Kaybı**

Grapon Kâğıtları, Didem Madak'ın yaşamının ilk evresindeki zorlu yıllara tekâbü eder. Bu eser, Madak'ın karde-

şi Işıl Madak sayesinde ödül kazanmıştır. Öyle ki Işıl Madak bir gün dergide rastladığı "İnkılap 2000 Şiir Ödülü Yarışması"na ablasının katılması için ısrar eder. Ablası bu yarışmayı gereksiz bulduğunu ve katılmak istemediğini dile getirir. Kardeşi her şeyi göze alarak ablası istemese de onun bodrum katı yıllarında yazdığı şiirleri derleyerek şiir yarışmasına gönderir. Böylelikle istenmeyen acıların ve boşlukların yaşandığı yılların ürünü olan *Grapon Kâğıtları*, Madak'ın yarışmayı istememesine karşın şiirlerinin derin tesiriyle "İnkılap Kitabevi Şiir Ödülü"nü kazanır.

Kâğıtların kolayca her ize, çizige, karalamaya, buruşmaya, darbeye ve yırtılmaya müsait oluşu *Grapon Kâğıtları*'nın ismini belirlediği gibi kitaptaki şiirlerin arkasında gizlenen duyguları ve izlekleri de görünür kılar. Bilhassa yalnızlıkla bütünleşen "anne kaybı" izleği, *Grapon Kâğıtları*'nın yaşamdaki çizigi ve darbesidir. Bu konumdaki "anne" unsuru, analitik psikolojinin kurucusu olan Jung'a göre şöyle yorumlanır: "*Yaşamın en unutulmaz, en duygulu hatıralarını kapsayan, tüm gelişim ve değişimin gizemli kökeni anne sevgisidir. O sevgi; eve dönme, barınma, her şeyin başladığı ve bittiği uzun bir sessizlik anlamına gelir. Başlangıçta kişiye yabancı olsa da içten içe bilinir; sevgi dolu, şefkatli, neşeli ve bitmez tükenmez bir yaşam vericidir*" (Jung, 2015: 135) Bahsedilen sevginin, şefkatin, neşenin -genel çizgisiyle hayata hazırlık sürecinin- yarım kalmış olmasının verdiği yoksunluk; Didem Madak'ın her mısrasının altında saçının

okşanmasını bekleyen bir kız çocuğu çaresizliğiyle vurgulanır. Madak'ın tüm eserlerine yayılan bu "anne kaybı" izleğini *Grapon Kâğıtları*'nda özellikle "Kedilerin Alışkanlıkları", "Annemle İlgili Şeyler", "Mutsuza Kim Bakacak?", "Kurabiye", "Yüzüm Güvercinlere Emanet" ve "Çiçekli Şiirler Yazmak İstiyorum Bayım!" başlıklı şiirlerde görmek mümkündür.

Grapon Kâğıtları'ndaki şiirler; Didem Madak'ın hayatının sallantıda olduğu annesini kaybediş, evden kaçış, evlenme-boşanma durumlarında, rutubetli bir bodrum katında ruh hâlini kâğıda dökmesi biçiminde oluşmuştur. Zihninden ve duygularından bile karanlık olan bu mekânda yaşadıklarını "Kedilerin Alışkanlıkları" başlıklı şiirinde şöyle tasvir etmiştir: "*Ardımda kırık bir ayna/ Üvey anneleri hayatımın./Batsın diye güneşe tempo tutan o kız çocuğu.../Evden kaçışımın pembe spor ayakkabıları vardı./Hüzün neydi sanki o zaman/Artık kullanılmayan dikiş makinesi annemden kalma./Ölüm neydi sanki o zaman/ Bir önceziden başka./Evden kaçabilirsin çocuk,/ ama kaderden asla!*" (Madak, 2023: 57) Madak'ın burada pembe spor ayakkabılar zamanında hüznü tanımaması, annesinin ölümünden önceki güzel günleri işaret eder zira annesinin yokluğundan önce sevinçli günlerin kumaşlarını birleştiren dikiş makinesi, ölümden sonra iğnesi yüreğe batan ve artık hiç kullanılmayan tozlu bir anıya dönüşmüştür.

Her şeyin tozlanmadığı, bulanmadığı, mutsuzluğun anlamını bile bilmediği yıllar, Madak'ın hatrında eşsiz bir tablo olan annesinin varlığıdır. Şair bu yılları "Annemle İlgili Şeyler" başlıklı şiirine nakış nakış işler: "*Vişne bahçeleriyle dolu,/Neşeli bir şehre benzerdi senin sesin*" (Madak, 2023: 17) Başka hiçbir şehrin annesi kadar güzel olamadığını ve bulunduğu tüm şehirlerde o neşeli sesin yankısıyla avunduğunu şair bu dizelerle dile getirir. Şaire göre neşe, annesinin vişne kokulu şefkatli kollarındadır. Madak, bu cümlelerin ardından kendi kendine söylenircesine şu ifadelerle yer verir: "*Bazen ölmek istiyorum/Beni yeniden doğurman için/ İri, ekşi bir vişne tanesi gibi*" (Madak, 2023: 17) Vişne, önceki dizede olduğu gibi burada da okları anneye yöneltir. Yeniden doğmak için ölmek isteyen Madak, yaşamında kızının ismine annesinin ismini vererek bunu gerçekleştirmiştir. Füsün Didem'i doğurur, göçüp gider; Didem Füsün'u yeniden doğurur, göçüp gider. Bu döngüdeki Füsün hem anne hem çocuktur. Çocuğunun da annesi gibi efsunlu bir kalbe sahip olmasını isteyen Madak, şu dizelerle asıl Füsün'un anne yüreğini gözler önüne serer: "*Senin şarkıların aç kuşlara buğday saçardı./(...) Bir tek senin çocuklar üşüyecek rengi saçların vardı*" (Madak, 2023: 17) Aç kuşları doyuran edalı ses ve saçlarıyla çocukları ısıtmayı düşünen incelikli yürek, elbette şairin doyamadığı annesine aittir.

Anne kaybı izleğini fazlasıyla görebildiğimiz "Annemle İlgili Şeyler" başlıklı şiirinin dikkat çekici bir özelliği de şiirin girişindeki ve bitişindeki ifadelerin aslında Madak'ın hayatının ana hatları konumunda olmasıdır. Madak; annesinin elinden tutan, hayatı tozpembe düşlerle gören sevimli bir kız çocuğu misali "Sevgili Anneciğim" hitabıyla şiirine giriş yapar. Şiir ilerledikçe bu sevimli

kız çocuğu sitemkâr ruh hâline bürünür. Şair, son dizelerde de bunu açıkça ifade ederek şiirini şöyle bitirir: “Artık bütün üzgün oluşlarımın adı:/ANNE!” (Madak, 2023: 19) Cümlelerin sonunda şairin içine sığmayıp, dolup taşan ve tamamı büyük harflerle yazılan haykırışı vurgulanır. Ardından ünlem işareti eklenmesi de âdeta bu durumun tuzu biberi niteliğindedir. Böylece şiirin girişinde annesinin elinden tutup neşeli ifadeyle başlayan hayat, şiirin sonunda annesinin ölümüyle kaşları çatık bir çocuğa dönüşerek içe dökülen gözyaşının dışarıya yansıttığı derin ünlemiyle sona erer.

Madak’ın şiirlerinde çokça görülen “anne kaybı” izleğinin kaynağı, yalnızca şairin annesinin yokluğundan değil, babasının sevgisizliğinden ve annesinin varlığında da yokluğunda da ona göstermediği ilgidendir. Şiirlerinde tüm fotoğraflardan çıkarılan, kesilen kişinin şairin babası olduğu gözlemlenmektedir. “Mutsuza Kim Bakacak” başlıklı şiirde şair, babasının kararttığı anlardan kurtuluşunu şu ifadelerle kutlar: “Mavi kareli gömleğiyle hatırladıkça babamı/ Kırpıp kırpıp fotoğrafları, döküyorum başımdan aşağı/ Sanırım ben assolist olmuşum maviş anne/ Şimdi mutluyum/ Geçmişini yok mu ettin kızım diye soran/ Bir babadan kurtuluşumu kutluyorum/ Babama söyle, o gelmesin maviş anne” (Madak, 2023: 21) Kâğıtları yok etmekle geçmişin yok olmayacağını Didem Madak da bilir ancak bu, onun için bir başkaldırıdır. Gerçek hayatta gömdüğü annesinin güzel hatıralarına karşı babasını da zihninde uzak bir yerlere gömmeye çalışır. Bu şekilde, aklında ve kalbinde sadece yitirdiği annesiyle ilgilenecektir. Üstelik “Mutsuza Kim Bakacak” başlıklı şiirde şairin dünyasının konuşmaya yeni başlamış bir bebeğin ilk kelimesi gibi “anne”lerle dolu olması, bahsi geçen başkaldırının gerçekleştiğini gösterir. Şair canı her acıdığına, her yerde ve her koşulda istemsizce “anne” çılgınlıkları atar. Çünkü ona göre “Dünyaya bile bir dünya anne lazım”dır. Annenin yokluğunu şiirde “maviş anne” diye bahsettiği ümitvâr karakterle bastırır: “Dünyanın bütün sabahları için iki bilet al maviş anne/ Aman umutsuz bir yer olmasın!” (Madak, 2023: 22) dizelerinde “maviş anne”den umutlu sabahlar istenir. Ayrıca mavinin huzur vericiliğinin “anne”ye tahsis edilmesi de tesadüf değildir. İlerleyen dizelerde maviş anneden Madak’ın uzun zamandır hasret kaldığı bir duygu istenir: “Şefkate söyle o da gelsin./Özledim onu, o da gelsin saçlarıma dokunsun” (Madak, 2023: 20) Burada arzu edilen “şefkat” aslında annenin ta kendisidir. Şairin burnunda tüten, yüreğini dağlayan eksikliğin göstergesidir. Annesinin sesini duymayı, kollarında kaybolmayı, saçlarına dokunmasını hissetmeyeli kalbi ona bu şiirleri yazdırmıştır.

Didem Madak’ın annesini kaybettikten sonra hayata tutunmasını sağlayan iki kişi vardır. Bunlar yakın arkadaşı Müjde Bilir ve kız kardeşi Işıl Madak’tır. Onlar şaire hep destek olsalar da Madak için annesinin olmadığı her yer yalnızlığın başkentidir. Madak, “Kurabiye” başlıklı şiirinde defaatle kalbine seslenir: “Zaman zaman çok yalnızım Kalbiye./(...) İçimde gezinen salyangozun tırnakları/ Her hatırladığım şey için bir santimetre uzuyor Kalbiye/Aslında hiç istemiyorum ama/Ne yapsam rutubetim sözlere bulaşıyor Kalbiye” (Madak, 2023: 25) Şair, yal-

nızlığına arkadaş olarak “Kalbiye”yi bulmuştur. Nereye giderse gitsin içinden ayrılmayan Kalbiye, şairin rutubetli geçmişine ortak olmuştur. Dünyayı vişne kokulu anne zamanlarına geri getirmek için kalbiyle debelenip durmuştur. Bu dizelerdeki salyangozun tırnakları en çok da “*Dünya artık bir daha hiç/Bir okul çıkışı gibi kokmayacak mı?*” (Madak, 2023: 24) diye düşünürken uzadıkça uzar. Şiirdeki “Kalbiye”ye tırnaklar battıkça yaralanır ama yine de şairi dinlemeye devam eder çünkü “Kalbiye” şairin annesinden kalma yalnızlığın vasiyetidir.

Didem Madak için kuşların göçmesi, annesine giden yoldur. “Yüzüm Güvercinlere Emanet” başlıklı şiirde şair, güvercinlere kendini emanet ederek annesine yaklaştığını hissettirir: “*Küçük, nasırlı bir avuçtan/Avuçlarıma dökülürdü tüm şehir/Alır yüzüme sürer/ Güvercinlere emanet ederdim yüzümü/Aç gagalarını ıslatırdı gözyaşlarım*” (Madak, 2023: 30) Madak’ın burada bu şiirle “Annemle İlgili Şeyler” şiirini varlık-yokluk bakımından karşılaştırdığı görülmektedir. “Annemle İlgili Şeyler”de annesinin sesinin aç kuşları doyurduğunu dile getiren şair, burada annesinin göç etmesiyle güvercinlerin aç kaldığını gösterir. Kuşların aç gagaları, şairin gözyaşlarıyla tıpkı annesi gibi göçüp gider.

Didem Madak, karanlıklarda yetişen bir şairdir. Yaşadıkları yeterince karanlıkken bir de kendini yalnızlığın hapsine, bir bodrum katına yerleştirir. “Füsün”lu şiirlerin bodrum katında daha iyi yazıldığını düşünen Madak, “Çiçekli Şiirler Yazmak İstiyorum Bayım!” başlıklı şiirinde hayatındaki “bay”lara seslenir: “*Ben bir bodrum kat kızuyum bayım/Yalnızlıktan başka imparator tanımaz bodrumum*” (Madak, 2023: 48) Bodrum katında yalnız olsa da hayatına kimseyle karışmadığını burada dile getirir. Şiirde “bay” olarak ifade edilen, başta babası ve gençliğinde evden kaçıp, evlenip boşandığı eşi olmak üzere yaşamını gölgeleyen ve kısıtlayan her şeydir. Özellikle yaşadığı bodrum katından daha derin ve karanlık geçmiştir. “*Çiçekli şiirler yazmama kızuyorsunuz bayım/Bilmiyorsunuz darmadağın gövdemi/Çiçekli perdelerin arkasında saklıyorum.*” (Madak, 2023: 48) dizelerinde asıl bahsedilen gerçek, şairin gülmesine yalnızlık “bay”ının kızmasıdır. Şiirde neşenin anneyi, yalnızlığın “bay”ı temsil etmesi feminist üslubun Madak’ın şiirlerine yansarak özgünlük kattığının göstergesidir.

Ah’lar Ağacı’nda Yetişen İzlek: Çocukluğa Dönüş

Didem Madak *Grapon Kâğıtları*’ndan sonra uzun zaman şiir yazamamıştır. İşte o dönem, sürekli “ah” dediği zamanlardır. Bu nedenle de çevresi tarafından sık sık uyarılmıştır. Hatta kendisine: “Ah denmez, af denir.” şeklinde öğütler verenler de çıkmıştır (Kabalıcı, 2019: 173). “Ah”, dilimizde sessiz bir isyanın dışavurmuş hâlidir. Dilimizde iki harften oluşan “Ah!” ünlemi, derin anlamlar taşır; en güçlü, en yakıcı duyguların, derin iç çekişlerin ifade biçimidir. Acı, özlem, pişmanlık, şaşkınlık, kızgınlık, kırgınlık gibi birçok duyguya yürek dolusu bir ses olur. Ah ünlemi, çoğu zaman sesi duyulmayan, sessizliği görülmeyen insanların, bilhassa kadınların isyanı olmuştur. Madak’ta ise bir kadının çıkmazlarının, ruh fırtınalarının, derin özlemlerinin “ah”ı bu şiirin dizeleri ile

bir ağaca dönüşüp mısralara kök salmıştır. Annesini ona en ihtiyaç duyduğu çağlarda, çocuk denebilecek yaşlarda kaybeden şair, hem kardeşi Işıl'a hem de içinde giderek çoğalan ve büyüyen "ah"lara annelik etmeye başlamıştır. İçinden kopup gelen duygular bir "ah"ın ucuna tutuna tutuna başka tonlarda kâğıda düşünce, ortaya bin bir duyguyla yoğrulmuş bir şiir çıkar. O ah ki, şiirde yalnızca kederden ve çaresizlikten ibaret de değildir. Yeri geldiğinde isyan, yeri geldiğinde bir meydan okuma ve karşı duruştur. Şiirin sonunda ise o ahın bir ahde dönüştüğü görülecektir (Doymuş-Yıldız, 2025: 245).

Madak, *Ah'lar Ağacı* eserindeki iç dökülen ağacı, gerçekteki ahlat ağacıyla benzeşim kurarak dil oyunu yapmıştır. Ahlat ağacının en önemli özelliği, oldukça dirençli bir ağaç olmasıdır. Bu ağaç, tek başına her koşulda yaşaması ve kurak yerlerde dahi meyvelerini vermesiyle ünlüdür. Şair, bu ağaçta kendini bulmuş ve ağacın ismini değiştirerek derdini ona dökmeye karar vermiştir. Ağacın isminin şair tarafından değiştirilmesi bir dil oyunu olmakla birlikte şairin duygularından kaçma ve onları bastırma yöntemi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Freud'un çocukluk dönemi psikolojisiyle açıklanabilir. Freud, yetişkinlik dönemindeki birçok sorunun temelinde, çocukluk dönemi ve o dönemde yaşananlar olduğunu, bu sorunların genellikle bastırma yöntemiyle belli bir yaşa kadar taşınsa da hiç beklenmedik dönemlerde bir anda kişinin karşısında daha sert ve zorlu bir şekilde ortaya çıktığını belirtir (Freud, 2022: 55). Bastırılan her duygu, Madak'ın hayatında kısa süreli kaçış olsa da yaşanılanlar "Ah!" dolu şiirlerin patlayışıyla sonuçlanmıştır.

Ah'lar Ağacı eseri, şairin yaşadıklarının bir ağaçta vücut bulmuş hâlidir. Bu ağacı şairin içindeki fırtınalar sular. Öyle ki kökü "Ah!" nidasına bağlanan ağaç, dallarından her mevsim sararmış yapraklarını döker. Eserin her sayfasına dökülen "Ah!" yaprakları, şairin geçmişinin takvim yapraklarıdır. Yaşadıklarının etkisini azaltmaya çalışan şairin dönüp dolaştığı yer, hikâyesinin başlangıcı konumundaki "anne"dir. Günler geçtikçe yırtılan takvim yaprakları, sarardığı o günün etkisinden çıkamaz. Madak'ın bu şekilde geçmişte takılı kalma durumu, Nietzsche'nin "bengi dönüş" düşüncesinin bir parçasıdır. Nietzsche, "*Varoluşun kum saati sonsuza dek tekrar tekrar ters çevrilecek ve sen onun içindeki bir kum tanesinden başka bir şey olmayacaksın!*" (Girgin, 2021: 10-11) felsefesindeki "kum saati" ifadesiyle sürekli maruz kalınan olay ve duygudan bahsetmektedir. Didem Madak'ın *Ah'lar Ağacı* eserinde de kum saati olarak değişmeyen o izlek, geçmişteki olayların tesiriyle "çocukluğa dönüş" izleğidir. *Ah'lar Ağacı*'nda bu izlek özellikle "Ah'lar Ağacı", "Siz Aştan N'anlarsınız Bayım!", "Kalbinin En Doğusu" ve "Karıncı Kum" başlıklı şiirlerde öne çıkmıştır.

Kitaba ismini veren "Ah'lar Ağacı" başlıklı şiir, şairin kifayetsiz kalan yaşamını ifade ediş biçimidir. *Grapon Kâğıtları*'nda iç seslerini her gün bakıştığı karanlık duvarda yankılatan şair, bu şiirde dışarı çıkıp seslerini ahlat ağacına yöneltmiştir. Madak, "Ah'lar Ağacı" başlıklı şiirinde ahlat ağacını şöyle tarif eder: "*Ahlat ahların ağacıydı, / Yaşlanmaya başlayanların, / İtiraf edilememiş aşkların, /*

Evde kalmış kızların./Ahlat ahlarn ağacıydı” (Madak, 2022: 20) Burada insana ağır gelen her yük, ahlat ağacına esir olmuştur. Şair bu ağaca geçmişin yüklerini emanet etmiştir. Aynı zamanda ahlat ağacının da şaire pek çok şey anımsattığı ve öğrettiği de şu dizelerden anlaşılacaktır: “İç ses, diye söylendim/Ve ah dedim sonra,/Böyle ah demeyi beli bükük ahlat ağacından öğrendim./Dallarına salıncak kurardı çocuklar,/Hızlı yaşanan bir hayatın şarkılarıydı salıncaklar” (Madak, 2022: 19) Madak’ın bu dizelerde beli bükük ahlat ağacının dallarına çocukları koymasının sebebi, ahlat ağacının belinin bükülme sebebiyle aynıdır. Ağacın kökü, şairin çocuklukta “Mutlu olurduk pastel boya koksa.” (Madak, 2022: 15) dediği anılara dayanır. Bu sebeple ağaç büyüdükçe o güzel anılar kendini sonbahara teslim eder. Çünkü anne kaybı, yaprakları bir bir yere döker. Şair buna rağmen o ağacın dallarına çocukların sallanması için salıncak kurar. O salıncakta hem çocuklar hem de çocukluk hiç durmadan sallanıp durur.

Çocukluk dönemi, Madak’a annesinin yanında olduğu güneşli günleri hatırlattır. Her şeyin yerli yerinde olduğu o zamanlar, şaire göre mutluluğun tanımıdır. “Ah’lar Ağacı” başlıklı şiirinde geçen “Gülümsedim o sıra,/Bazen sevinirim,/Sevinmek nedense hep yedi yaşında/Ve ah.. dedim sonra,/Ah!” (Madak, 2022: 20) dizeleri şair için sevincin yedi yaşa bağlandığını gösterir. Bu tanım “çocukluğa dönüş” izleğinin önemli göstergesidir. Henüz çocukluğun en cazip ve neşeli çağı olan bu yaş, Madak’ın büyüse de içinden çıkaramadığı hiç büyümeyen bir çocuktur. Bu durumun oluşmasında şairin “Beni edebiyatla tanıştıran annemdir. Birçok güzel çocuk romanı okudum, bu yüzden mutluluk dendiğinde hep o günleri ve o çocuk romanlarını hatırlarım.” (Rüzgar, 2020: 35) düşüncesi etkili olmuştur. Yaşadığı kayıp ve hüznü, yıpranmış ruh hâli, ahlat ağacının yapraklarını döke de o ağacı besleyen Madak’ın hatrındaki neşeli seslerdir. Bu yüzden *Ah’lar Ağacı*’nda çocukluğa dönüş izleğiyle sürekli karşılaşılır.

Anne, mutluluk, roman ve edebiyat; Didem Madak’ın hayatının dört mevsimini oluşturur. Anne mevsimi ve hemen sonra gelen mutluluk mevsimi, ilkbahar-yaz dönemini temsil eder. Annenin ölümüyle mutluluk mevsimi de göçüp gider. Ardından kalan mutluluk romanları okunsa da şair kendi “Fusun”lu şiir dünyasını kurarak hüznü bir kış olan edebiyat mevsimiyle yaşamını

sürdürür. Şair, “Ah’lar Ağacı” başlıklı şiirin devamında annesinin mutluluk mevsiminin başlangıcı olduğunu şöyle ifade eder: “İlk üç vişneyi verdiğinde bahçedeki ağaç/Annem sevindiymi hatırlarım./Ah demişti./Ah!/Üç küçük kırmızı dünya verilmişti sanki ona./Annem çok sevinmelerin kadınıydı./Bazen sevinince annem gibi,/Rengârenk reçeller dizerim kalbimin raflarına./Annem çok sevinmelerin kadınıydı,/Sıcak yemeklerin./Başına diktikleri o taş,/Ne zaman dokunsam soğuktur oysa./Ben okşadığımda ama ısınır sanki biraz./İç ses!/Bu bahsi kapa!” (Madak, 2022: 24) Çok sevinmelerin kadını olarak ifade edilen anne, bu mevsimin güneşidir. Rengârenk reçeller ancak annenin dokunuşuyla mutluluk tatlısına dönüşür. Ayrıca ilk dizedeki “vişne” *Grapon Kâğıtları*’nda da anneyi anımsatır biçimde kullanılmıştır. Dönüp dolaşip sevincin vişnesinde, reçelinde, sıcak yemeklerinde gülümseyen şair; ilerleyen dizelerde zamanın acı gerçeğiyle yüzleşir. Artık içini ısıtan çocukluğun yerine soğuk bir mezar taşı vardır. Şair bu gerçeği ahlata ağacının toprağına gömer ve dizenin sonunda bahsi kapatarak yedi yaşındaki iç sesini susturur.

Didem Madak, “Ah’lar Ağacı”ndan sonraki “Siz Aşktan N’anlarsınız Bayım?” başlıklı şiirinde *Grapon Kâğıtları*’ndaki “bay”lara seslenmeye devam eder. Şairin hayatındaki karanlık “bay”lar, onda her şeyden kaçma isteğı uyandırmıştır. Şiirde “İnsan kaybolmayı ister mi?/Ben işte istedim bayım./Uzaklara gittim./Uzaklar sana gelmez, sen uzaklara gidersin/Uzaklar seni ister, bak uzaklar da aşktan anlar bayım!” (Madak, 2022: 36) dizeleriyle kaybolmaya muhtaç çehresini anlatmıştır. Bu kayboluş, geçmiş ekseninde çocukluktan kaçışı ifade eder. Kendinden ne kadar kaçıp kaybolmak istese de asıl ihtiyacının çocuklukta “bulunmak” olduğu, şairin tüm şiirlerinde gözlemlenmektedir. Bununla birlikte geçmişte bulunma durumu, güzel anılarının yanında puslu anlarını da hatırlatır. Şiirin devamında şair, “Bir gölgeyi sevmek ne demektir bilmezsiniz siz bayım/Öldüğü gece terliklerindeki izleri okşadım.” (Madak, 2022: 38) diyerek karanlıklar “bay”ıyla kendi hayatının üzerindeki gölgeleri birleştirir. “Saydım, insanın doksan dokuz tane yalnızlığı vardı.” (Madak, 2022: 35) ifadesiyle tespih tanelerine benzettiğı doksan dokuz yalnızlığıyla kaybolmak isteyen şair, defalarca annesinin terlik izlerine geri döner.

Şair; yüreğindeki izlerle, çiziklerle, kırıklarla batan güneşi “Kalbimin En Doğusu” başlıklı şiirinde yeniden doğmaya davet eder. Annesinin aydınlığını şu dizelerle canlandırmaya çalışır: “İçimde yağmur duasına çıkmış birkaç köy/Birkaç köy sular altında./Kalbimin doğusu,/Her resme güneş çizen bir çocuktü” (Madak, 2022: 39) Her yere güneş çizen içindeki çocuk, geçmişin Füsün’undan ayrılmaz. Öyle ki göğüs kafesinde solda bulunan kalbinin doğusuna gittikçe içinden, kendinden ayrılıp dışarı çıkar. Bu yüzden şairin kalbinin en doğusu, güneşin rüyasının en güzel yerinde gözünü açması gibidir. Gerçek dünya kendini hatırlattıkça önceki dizelerdeki gibi şair kaybolmayı arzular. Kayboldukça kalbini arar. Bu döngüden yorulan şair kendini şöyle açıklar: “Güzel beyaz bir tay doğururdu her sene hafızam/ Yorgundu oysa/Durmadan, durmadan hatırlamaya koşmaktan” (Madak, 2022: 39) Burada “çocukluğa dönüş” izleğı doğmak-ha-

tırlamak ekseninde şairin geçmişine dönük karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle Madak'ın geçmişi, hem şimdisini hem de geleceğini çevreler.

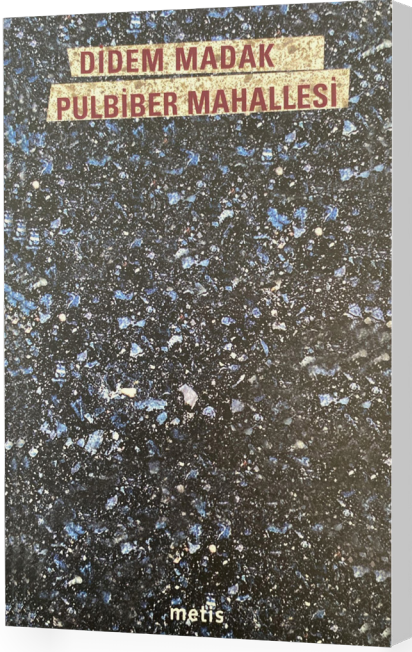
Ah'lar Ağacı'nda dikkat çeken diğer bir şiir de "Karıncı Kumu" başlıklı şiirdir. Bu şiiri diğer şiirlerden ayıran özellik, şairin "çocukluğa dönüş" izleğini annesiyle değil, kız kardeşi Işıl'la göstermesidir. Anneleri öldüğünde Işıl'ın Didem'den daha küçük olmasına rağmen şaire mutluluk aşıladığı, kötü rüyalarını hayra yordduğu, diline kesme şeker olduğu "Karıncı Kumu"nda bahsedilmektedir. "*Bir bakardım eğilmiş su içiyor/Gamzelerinden kuşlar.*" (Madak, 2022: 61) dizeleriyle şairin *Grapon Kâğıtları*'nda annesinin sesiyle beslediği kuşları, artık kardeşinin gülüşüyle beslediği görülmektedir. Şaire her şeye rağmen gülümseyebilmeyi kardeşi Işıl öğretmiştir. Kardeşine ithaf ettiği bu şiirde şair hem büyür hem de büyütür: "*Kardeşim, biricğim/Bazı yaralar yararlıdır buna inan,/ Bazı yaraların ortasından küçücük bir el,/Sanki geçmişine çiçek uzatır,/Bazı yaralardan sızan kanla,/ Tüm geleceğin yıkanır./Bazı yaralar...*" (Madak, 2022: 64) "Küçücük bir el" diye bahsettiği kardeşi, annesinin kaybindan sonraki çocukluğunun çiçeğidir. Yara ağır olsa da ona merhem olacak "Fusun"un emaneti Işıl vardır. Şiirde görülen yas ve sonraki toparlanma sürecine şairin hayatındaki isimlerin -Fusun, Işıl- "sihirli" ve "parıltılı" anlamlarıyla etkili olduğu görülür.

***Pulbiber Mahallesi*'nde Büyüyen İzlek: Acı**

Didem Madak, *Pulbiber Mahallesi*'nde geçmişin geçmeyen izlerini acıyla yoğunlaştırarak bunu "pul biber"le simgeleştirmiştir. Pul biberin kırmızısı, şairin dinmeyen yaralarını açığa çıkarır. Genzi yakan acısı ise şairin tüm hayatını temsil eder. Madak, eserinde pul biber sembolüyle acının mahallesini kurmuştur. Bu mahalle, büyümekle çocukluk arasında sıkışıp kalan herkesin mahallesidir. "Büyüme" fiili "büyü", "büyüyüm" gibi sözcüklerle dilsel ve sessel çağrışımları işaretler (Kabalı, 2019: 179). Madak bu eserde büyüme ikilemini, annesi Fusun'un "büyü" anlamıyla "büyü-" eylemini cinaslı bir şekilde kullanarak gösterir. Böylelikle *Pulbiber Mahallesi*, şairin hem çocuk ağzıyla yazdığı hem de şiirde yetişkin mizacının görüldüğü bir mekâna dönüşür.

Pulbiber Mahallesi'nde şair fark ettirmeden okuyucuyu mutfağa sokmakta, bununla da kalmayıp mutfakta ağlamasına yol açmaktadır. Şair okuyucuya hem ev hanımı hem şair olmanın kesiştiği noktalarda karnabahar kızartmak, yağmur yağacak diye camları silmekten vazgeçmek, elleri sarımsak kokarken şiir yazmak gibi durumlardan bile rahatlıkla bahsedebilmektedir (Doğan-Gezer, 2024: 1958). Buna göre şairin oluşturduğu mahalle, sıradan insanların hayatlarına alışkanlıklarıyla devam ettiğini gösterir. Eserde normal görülen tüm işlerin altında, geçmişten uzaklaşmanın büyümekle mümkün olduğu düşüncesinin verdiği acı yatmaktadır.

Madak; bu eserinde Fusun, Zeyna, Miss Marple, Leman, Burcu gibi hem gerçek hem düşsel karakterlere yer verir. Köşedeki manavda, sokak başlarında, mahalle aralarında hep onlarla dertleşir ve tüm yaşananlara onları şahit tu-

tar. Özellikle de kedisi Zeyna'yı *Pulbiber Mahallesi*'nin her köşesinde gezdirerek, onunla oyunlar oynayarak, sohbet ederek eserde masalsi bir ortam oluşturur. Çocuksu bir bakışla büyüyen bu yetişkin mahallesi, şairin içinde hiç büyüymeyen çocukluğun "acı" izleğiyle olayları birleştirir. *Pulbiber Mahallesi*'nde bu izleği en çok "Karşılıksız Hayat", "Hatalı Teşbihler", "Poşet Süt" ve Didem Madak'ın ölmeden önce yazdığı son şiir olan "128 Dikiş" şiirlerinde görmek mümkündür.

Madak, "Karşılıksız Hayat" başlıklı şiirinde cümlelerindeki "pul biber"i apaçık belirtmiştir. Boğazdan geçemeyen bu cümleleri diliyle teselli edercesine şiirde şöyle açıklar: "*Pulbiber, mahallenin ismi olmuştur./Biber pul olup gitmişti işte./Ne güzeldi yani, hafiflemişti./Ağla ağla açılırsın bir kelimeydi Pulbiber*" (Madak, 2024: 54) Şair burada "pul biber" ve acının pul olup gidişini birbiriyle bağlantılı ve dil

oyunuyla ifade etmiştir. Aynı zamanda bu gidişin ancak ağlamayla olduğunu belirtmiştir. Ne tesadüf ki acının başında ağlayış olduğu gibi sonunda da vardır. Şair bu mahallede acının hiç eksilmeyeceğini göstermiş ve ardından şu dizeleri yazmıştır: "*Sözler ağır alışveriş torbaları gibi/Gitgide taşınmaz olur Efendimiz/Sözleri tekrarlayarak yok eden çocuk gibiyim/Acı çekmeyi öğrendiğimde ismimi de öğrendim/(...) Sözlerin arasındaki boşlukta/Acı çekmemeyi öğrendim*" (Madak, 2024: 49-50) Bu dizelerde pul biberli sözleri küçük vücudunda taşıyamayan çocuk, adını "acı" ilan etmiştir. Üst üste söylenen, hatırlanan sözlerin boşlukları ancak kelime arası nefes alışlarla mümkündür. Şair bu boşluklarda acı çekmeyerek sözcükleri yok ettiğini belirtir. Çok geçmeden sözcüklerin de acıların da devam ettiği "*Şimdi kelimeleri tekrarlamak yok etmiyor onları/Şimdi kendim altımı çizme kırmızıyla diye/Bas bas bağıryor./Siz buna yanlış da diyebilirsiniz ya./Belki de biraz iyi olmaktır ama.*" (Madak, 2024: 58) dizelerinden anlaşılmaktadır. Şair önce acıyı tanımış, yok olduğunu düşünmüş; en sonda annesizliğin mahallesinde acının hiçbir zaman gitmeyeceğini kabul etmiştir.

"Hatalı Teşbihler" başlıklı şiirde dizelerin arasında "Zeyna" isimli bir kedi dolaşır. Madak; kediyi konuşup, oyunlar oynayarak kendi hayatıyla kedinin tavırlarını ilişkilendirmekten kaçınmaz: "*Acılarınızın karnı bahar olmuş madam dedi Zeyna/(...) Zeyna gölgesini bir başkası sanıp oynuyordu, ben de/Bir başkası sanıp şiir yazıyordum./Bir aydınlanma ruhu içinde felaket yalnızdık/(...) Zeyna gölgesini bir başkası sanıyordu/Bir aydınlanma ruhu içinde felaket kalabalıktık*"

(Madak, 2024: 64-66) Şair “karnabahar”la karnın bahar olmasını dil oyunuyla göstermiştir. Acının karnında bahar oluşturduğunu “Zeyna”nın söylemesi, *Pulbiber Mahallesi*’ndeki masal atmosferini gösterir. Şiir acı dolu olsa da masal karakteri onu mutlu etmeyi başarır. Ardından gelen dizelerde, kedinin de şairin de gölgesinden başka yakını olmadığı belirtilip acı, yalnızlığa bağlanmıştır. Şiirin sonlarında şair, Zeyna’nın acının “bahar” olduğu söyleyişini doğrular nitelikte yalnızlığına iyi yönden bakmış ve kalabalıklar içindeki yalnızlığa değil, gölgeleriyle yalnızlığın kalabalıklaştırıcı etkisine odaklanmıştır.

Pulbiber Mahallesi’nde acıyla büyüyen Madak, bu büyümeyi eser boyunca annesinin adına bağlamıştır. “Poşet Süt” başlıklı şiirde Füsün isminin anlamı onu “büyü”ye yönlendirir, şair “büyü-” eylemini gerçekleştirir: “*Bana artık büyü diyorlar Füsün/Artık büyüyüm, bilmiyorlar./(...) Kelimeler dışlıyor kollarımı/Diş izlerinden bir saatle takip ediyorum zamanı/(...) Küstüğümde gözlerinden öpebilmek için dünyanın Füsün/İsmimle doğduğuma inanıyorum isminden/(...) Doğururken geçenlerde/Çok sancım vardı, bişey olmadı/Bana bişey olmaz, artık.../ Büyüyüm ben Füsün*” (Madak, 2024: 18-19) Büyüdükçe “büyü” olduğunu yani annesine benzediğini belirtir. Kelimelerin diş izleriyle koluna saat yapması, şairi çocukluğuna döndürür. Çocukluk-büyümek-acı arasındaki döngü hiç durmadan devam eder. Öyle ki kızı Füsün’u doğururken bile annesinin “büyü”süyle acısını dindirir.

Didem Madak’ın son eseri *Pulbiber Mahallesi*’nde, kendisi hayattayken yayımlanmamış şiirleri ve ölmeden önce yazdığı “128 Dikiş” başlıklı son şiiri de bulunmaktadır. Madak hastalığının tedavisini görürken yazdığı veda niteliğindeki “128 Dikiş” başlıklı şiirinde, hayatındaki tüm acı yaralara dikiş attığı anlaşılmaktadır. Şairin acımayan tek yeri, kızı Füsün’un etrafa yaydığı neşesiyle varoluşudur: “*Füsünün yeşil ela gözleri var/Ve pembe plastik fincanı ile kahve getirisi var/Ve bana anne deyişi var/Benim pembe fincandan pembe kahve içişim var/Bu kahveleri seviyorum ahbap/İçimi pembe bulutlar kaplıyor/Şekerli ve tatlı bir biçimde havalanıyorum*” (Madak, 2024: 111) Bu dizeler, kırk yıl yaşamı olan annenin kızıdan aldığı kırk yıl hatırı olan kahvesidir. Anne Füsün ve çocuk Füsün arasında sıkışan zamanın uzantısıdır. Madak ömrünün mektubu, vasiyeti ve özeti olan “128 Dikiş” başlıklı şiirinin sonlarında şu dizelere yer verir: “*Doğdum, doğurdum/Bir insan nasıl büyüyor gördüm/Hayatta kalmak için/Ve hayatta kalmanın yanında/İnandım şiir bir gevezelikti/Şimdi 128 harfli bir şiir var karnımda/Satırlar artık bomboş/Karnımda hissiz bir şiir var/İçimde durmadan bölünen şiirler/Birlikte yok olacağımız şiirler/Birlikte unutulacağımız şiirler/ Hiç borcu olmamış şiirler/Ve bu yüzden çok acıyan şiirler*” (Madak, 2024: 113) Madak’ın bu sözlerinden hastalığının acısının şiirine nüksettiği fark edilmektedir. Gerek buruşuk kâğıtlarda gerek ağaç diplerinde gerek bir mahallede acısına yaslanarak yaşamını sürdüren Didem Madak, bu dizelerle şiirlerine çok sıkı ve pek çok dikiş atıp, defterini kilitleyip hayata veda etmiştir.

Sonuç

Edebiyat dünyasında yazılan her edebî türün kendine ait bir geçmişi vardır. Eserin yazıldığı dönem ve dönemin kültürel, sosyal, siyasi, edebî koşulları; aynı zamanda şairin kişiliği, dünya görüşü, psikolojisi, yaşantısı bu geçmişi oluşturur. Şiir de bahsi geçen edebî türlerden biridir.

Didem Madak'ın şiir dünyası, kendine özgü bir dil ve üslupla şekillenmiştir. Bu durumun en önemli sebebi, şairin geçmişinin hayatının her yerinde etkili olmasıdır. Süregelen anımsamalar, özellikle şairin çocukluğundan kaynaklanmaktadır. Çocukluğunda yaşadığı kayıp, şairin hem kişiliğini hem de edebî çizgisini belirlemiştir. Yazdığı *Grapon Kâğıtları*, *Ah'lar Ağacı* ve *Pulbiber Mahallesi* adlı eserlerinde hayatına dair kronolojik sıralama olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Didem Madak şiirinin ilk okuyuşta sıradan kelimelerle ve bu kelimelerin tekdüze anlamlarıyla dolu olduğu anlaşılabilir ancak şairin biyografisi incelendiğinde tam tersi bir düşüncenin derin anlamlarının şiire sirayet ettiği görülür.

Eserleriyle yankı uyandırabilen sanatkarların eserlerine yansıttığı bir imza vardır. Bu imza, onları sanatkar yapan asıl önemli dokunuştur. Didem Madak'ın eserlerine yansıttığı imzası da hayatın içinden kelimelerle, ironik anlatımıyla kendi hayatındaki boşluğu okuyucunun bilinç sularında doldurabilmesidir. Dolayısıyla Didem Madak şiirinde büyük ölçüde şairin geçmişine bağlı izlerin sürüldüğü ve şiirlerinin bu şekilde incelenmesi gerektiği anlaşılır.

Kaynaklar

Asiltürk, Bâki, "1980'lerden Günümüze Şiirin Renkli Haritası", *Türk Dili*, S 862, Ankara 2023, s. 382-396.

Bilir, Müjde "Didem Madak'la Söyleşi", *Varlık*, S 1141, İstanbul 2002, s. 25-32.

Bilir, Müjde vd., *Didem Madak'ı Okumak*, Metis Yayınları, İstanbul 2015.

Doğan, A., Gezer, A., "Didem Madak'ın Eserlerinde Yalnızlık Teması" *Academic Social Resources Journal*, 6(32), 2024, s. 1956-1965.

Doymuş, A. S., Yıldız, S., "Kaybetmenin Zarafeti: 'Ah'lar Ağacı' Şiirinde Didem Madak'ın Poetikasının İzlerini Sürmek", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (48), 2025, s. 243-275.

Freud, Sigmund, *Her İnsan Gördüğü Rüyanın Tabiridir*, haz.: Y. Şener, Destek Yayınları, İstanbul 2020.

Girgin, Dicle, "Nietzsche'nin Bengi Dönüş Düşüncesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın 2021.

Jung, C. G., *Feminen-Dişillığın Farklı Yüzleri*, çev.: T. V. Soylu, Pinhan Yayınları, İstanbul 2015.

Kabalcı, Ü. E. S., "Anne Arketipinin Didem Madak'ın Şiirlerindeki İzleri", *Folklor/ Edebiyat*, S 97, 2019, s. 167-182.

- Keskin, Kadriye, “Didem Madak Şiirlerinde Kadın Duyarlılığı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa 2019.
- Madak, Didem, *Ah'lar Ağacı*, Metis Yayınları, İstanbul 2022.
- Madak, Didem, *Grapon Kâğıtları*, Metis Yayınları, İstanbul 2023.
- Madak, Didem, *Pulbiber Mahallesi*, Metis Yayınları, İstanbul 2024.
- Rüzgâr, Enver, “Didem Madak'ın Şiirlerinde Kadın Kimliđi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van 2020.
- Yücel, Őükran vd., *Didem Madak'ı Okumak*, ed.: Solmaz Zelyüt, Metis Yayınları, İstanbul 2015.